

*Мунтян Л. В.,**асистент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ДЕФІНІЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ЯК ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП КОНЦЕПТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Анотація. Статтю присвячено дефініційному аналізу як необхідному етапу концептуального аналізу вербалізованих концептів. На прикладі аналізу лексеми WAR розглянуто як дефініційний аналіз може слугувати першим етапом для формування поняттєвого складника концепту, його ядра та периферії.

Ключові слова: концепт, дефініційний аналіз, концептуальний аналіз, сема, вербалізація.

Постановка проблеми. Антропоцентрична парадигма лінгвістичного знання визначає особливу зацікавленість ученими-лінгвістами питаннями лінгвістичного представлення концептів та формування ознак на основі мовних засобів вербалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання структури концепту та використання дефініційного аналізу розглядалося в дослідженнях Л. Димитренко [1], а також російських учених [2]. Концепту (як ментальному утворенню) притаманна певна структура, проте сьогодні немає єдиного загальноприйнятого розуміння цього питання. Так, деякі лінгвісти наголошують на багаторівневій (польовій будові), багатошаровій будові концепту. Так, С.Г. Воркачев виділяє три основні компоненти концепту: поняттєвий, що відображає дефініційну структуру, 2) образний, що фіксує когнітивні метафори в мовній свідомості, 3) ціннісний (значущий), що визначається місцем, яке займає концепт у лексико-граматичній системі певної мови, сюди входять також етимологічні та асоціативні характеристики [2, с. 80].

Розробник польової моделі структури концепту Ю.С. Степанов розуміє концепт як конгломерат смислу поняття, його етимології, оцінок та асоціацій [3, с. 40–41]. Учений пропонує групувати компоненти концепту залежно від актуальності в сучасній мові [3, с. 41]. Концепт розуміється як трикомпонентна структура, що вміщує поняттєвий, образний та оцінний складники [4, с. 76]. При цьому поняттєвий складник є у всіх концептів, а вираженість образної та оцінної залежить від типу концепту, його актуальності та мовної розробленості.

Поняттєвий елемент концепту формується фактуальною інформацією про реальний або уявний об'єкт, що є основою для утворення концепту. Поняттєвий бік концепту вміщує його мовну фіксацію, опис, ознакову структуру, дефініцію, а також порівняльні характеристики цього концепту щодо інших концептів, які ніколи не існують ізольовано; «найважливіша риса – це багатовимірна вбудованість у систему нашого досвіду» [4, с. 145–146].

Зміст поняттєвого компонента концепту схожий зі словниковою дефініцією ключового слова концепту, в нього входить тільки диференціовальний денотат концепту ознаки, виключаються випадкові, необов'язкові або ж оцінні [5, с. 64]. Семантичні ознаки, складники поняттєвого компонента концепту забезпечують «ідентичність цього концепту – відмітність від

найближчих видових понять» [2, с. 8]. Оскільки такі ознаки найменше схильні до змін у часі і відомі більшій частині носіїв мови, то вони, як правило, фіксуються в лексикографічних джерелах. Поняттєвий компонент є ядром концепту, навколо нього групуються ціннісні характеристики. Якщо спробувати узагальнити те, чим саме є ядро концепту, то можна порівняти його з певною основою, на яку накладаються інші ознаки. Ядро зберігає інформацію про історію, етапи формування певного концепту, умови його формування, певні історично закріплені установки. Інформація, зібрана в ядрі, через мовну систему передається з покоління в покоління.

Ще один російський учений Н.Ф. Аліфиренко вважає, що поняття формує найбільш стабільний пласт (змістовне ядро) концепту, що є узагальненим абстрактним знанням, яке є загальним для етномовного колективу [6, с. 54–55]. Когнітолог також погоджується з теорією Ю.С. Степанова про те, що концептам, на відміну від понять, притаманний певний ступінь суб'єктивності і багатоярусна організація [7, с. 75]. Саме взаємодія і взаємодоповнюваність цих шарів є доказом гармонічного поєднання в концепті постійних та змінних компонентів. Тобто концепту притаманна певна мобільність та відкритість для нових ознак у процесі його розвитку, актуалізації одних та відмирання інших ознак.

Виклад основного матеріалу. Тема конфліктів, воєн та протистоянь завжди була актуальною та займала важливе місце у свідомості людини. Історія людства загалом (як й історія кожної цивілізації окремо) – це історія воєн та конфліктів за володіння територією, ресурсами, владою чи впливом. Саме тому феномен «війна» відіграє важливу роль у житті суспільства, йому присвячені як лінгвістичні, так і філософські дослідження. Саме тому в представленому дослідженні пропонується розглянути дефініційний аналіз лексеми war, що є головним репрезентантом концепту.

Дефініційний аналіз є одним із найбільш традиційних методів досліджень у галузі семантики та лінгвістики. Він дозволяє встановити структуру значення слова, а тому й сформувати поняттєвий складник концепту. Проте зазначимо, що дефініції лексем містять лише найбільш загальні (основні) ознаки предмета чи явища.

Дефініційний аналіз означає поділ значення на семи, що дає змогу сформувати певний набір ознак. Словникові дефініції можна розглядати як достовірне джерело інформації про змістову структуру слова. Так, різні типи тлумачних словників подають різні за обсягом та змістом дефініції, що пропонують узагальнене поняття про означуване.

Для визначення семантем номінативної лексеми „war” аналізуємо дефініції лексеми в 7 одномовних словниках: Collins Dictionary [CD], Merriam Webster Dictionary [MWOD], Cambridge Advanced Learner's Dictionary [CALD], Free Online English Dictionary [FOED], Macmillan Dictionary and Thesaurus

Основні семи значення іменника „war”

Сема Словник	MWOD	FOED	CD	CALD	McDT	AHD	ODO
Конфлікт між країнами або націями	+	+	+	+	+	+	+
Конфлікт між людьми або групами	+	–	–	+	+	–	+
Техніка ведення озброєного конфлікту	–	+	+	–	–	+	–
Зусилля або кампанія, покликана щось зупинити	–	+	–	–	–	+	+
Період озброєного конфлікту	–	+	+	–	+	+	–
Окремий конфлікт або суперечка	–	–	+	–	–	–	–
Розбіжності	–	+	–	+	–	–	–

[McDT], Oxford Dictionaries Online [ODO]; the American Heritage Dictionary [AHD]. При цьому найчастотніші значення будемо розуміти, як ядерні, менш частотні, як периферійні.

У результаті порівняння словникових дефініцій лексики „war” нам вдалося виділити такі дефініції, що були згруповані нами за спільністю значення:

– conflict between countries or nations: open armed conflict between two or more parties, nations, or states related adjectives belligerent martial [CD]; a state or period of fighting between countries or groups [MWOD]; an organized effort by a government or other large organization to stop or defeat something that is viewed as dangerous or bad [MWOD]; a state of open, armed, often prolonged conflict carried on between nations, states, or parties [FOED]; fighting between two or more countries that involves the use of armed forces and usually continues for a long time [McDT]; a situation in which countries, organizations, or businesses compete with each other to gain economic power or control [McDT]; a state of armed conflict between different countries or different groups within a country [ODO]; a state of open, armed, often prolonged conflict carried on between nations, states, or parties [AHD]; armed fighting between two or more countries or groups, or a particular example of this [CALD];

– conflict between groups or people: a situation in which people or groups compete with or fight against each other [MWOD]; armed fighting between two or more countries or groups, or a particular example of this [CALD]; fighting between opposing groups within one country [McDT]; a situation in which two people or groups of people fight, argue, or are extremely unpleasant to each other [McDT]; a state of competition or hostility between different people or groups [ODO];

– the techniques of armed conflict: the techniques of armed conflict as a study, science, or profession [CD]; the techniques and procedures of war; military science [FOED]; the techniques and procedures of war; military science [AHD];

– efforts or campaign aimed at stopping sth.: a concerted effort or campaign to combat or put an end to something considered injurious [FOED]; a determined and organized effort to control or stop something, for example a disease or crime [McDT]; a concerted effort or campaign to combat something [AHD]; a sustained campaign against an undesirable situation or activity [ODO];

– the period of conflict: the period of conflict [FOED]; a particular period of fighting between countries or groups of people [McDT]; the period of such conflict [AHD];

– a particular conflict: a particular armed conflict [CD]; any conflict or contest [CD];

– differences between sides: a condition of active antagonism or contention [FOED]; any situation in which there is strong

competition between opposing sides or a great fight against something harmful [CALD].

Висновки. Як видно з таблиці 1, найбільш повторюваною семою є *конфлікт між країнами або націями* (7 словників), тобто ця сема була виявлена нами в усіх словниках. Проте зазначимо, що деякі словники, окрім основної семи, подавали і додаткові, зокрема *організована спроба уряду побороти іншу країну* [MWOD]; *війна між країнами, що включає використання військової техніки та зброї* протягом тривалого часу [McDT]; *озброєне протистояння між країнами* [CALD]. Зважаючи на частотність цього значення в усіх розглянутих нами словниках, вважатимемо цю сему домінантною та такою, що входить до ядра концепту WAR.

До ядра також належить сема *конфлікт між людьми або групами*, що повторювалась у 4 словниках та розуміється як конфлікт у межах однієї країни [McDT], [CALD]; *стан ворожості між людьми чи групами людей* [ODO]; *ситуація, коли люди чи групи сваряться або ж знаходяться в неприязних відносинах* [McDT]. Не менш важливою є сема «*період озброєного конфлікту*», що повторювалась у 4 словниках та визначалась ([FOED], [McDT], [AHD]).

Менш частотними були такі семи: *техніка ведення озброєного конфлікту* (3 словника), *період озброєного конфлікту* (3 словника), *зусилля або кампанія, покликана щось зупинити* (3 словника), *окремий конфлікт або суперечка* (2 словника), *розбіжності* (1 словник). Таким чином, ці когнітивні ознаки складатимуть периферію концепту WAR. Отже, найчастотнішою була сема «конфлікт між країнами або націями». Звідси можна зробити висновок, що концепт WAR буде частіше актуалізуватися в контекстах, де йтиметься про озброєні конфлікти саме між країнами та окремими національними спільнотами.

Таким чином, дефініційний аналіз може бути першим етапом визначення концептуальних ознак вербалізованих концептів. Проте варто враховувати те, що дефінітивний аналіз може допомогти визначити лише основні (ядерні) ознаки концепту. Для встановлення повного списку концептуальних ознак потрібно досліджувати реалізацію концепту в певному типі дискурсу. **Перспективою дослідження** є розгляд функціонування концепту в різних типах дискурсу та формування більш повного списку ознак концепту.

Література:

1. Димитренко Л. Засоби об'єктивації концепту "FEAR" ("СТРАХ") та шляхи його вивчення. Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту, 2010. Вип 11. С. 194–197.
2. Воркачев С.Г. Вариативные и ассоциативные свойства телесных лингвоконцептов. Волгоград: Парадигма, 2005. 214 с.

3. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры: Опыт исследования. Москва: Яз. рус. культуры, 1997. 989 с.
4. Карасик В.И., Слышкин Г.Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования. Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Сб. науч. тр. / под ред. И.А. Стернина. Воронеж: ВГУ, 2001. С. 75–80.
5. Палеева Е.В. Концептуальный анализ как метод лингвистических исследований. Теория языка и межкультурная коммуникация. 2010. № 2 (8). С. 61–65.
6. Алефиренко Н.Ф. Современные проблемы науки о языке: учебное пособие. Москва: Флинта: Наука, 2005. 416 с.
7. Алефиренко Н.Ф. «Живое» слово. Проблемы функциональной лексикологии: монография. Москва: Флинта: Наука, 2009. 344 с.
8. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/> [CALD]
9. Cambridge Dictionaries Online. URL: <http://dictionary.cambridge.org/> [CDO]
10. Collins Dictionary online. URL: <http://www.collinsdictionary.com/> [CD]
11. Free Online English Dictionary. URL: <http://dictionary.reference.com> [FOED]
12. Longman Dictionary of Contemporary English – Pearson Education Limited: 2003. 1950 p. [LDCE]
13. Macmillan Dictionary and Thesaurus: Free English Dictionary Online. URL: <http://www.macmillandictionary.com> [McDT]
14. Merriam-Webster's Online Dictionary. URL: <http://www.merriam-webster.com/> [MWOD]
15. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English language. Danbury: Lexicon Publications, Inc., CT, 1993. 1149 p. [NWDТ]
16. Hornby O.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary / Editors: Sally Wehmeier, Colin McIntosh, Joanna Turnbull, Michael Ashby. 7-th. edition. Oxford: Oxford University Press, 2005. 1954 p. [OALD]
17. Oxford Dictionaries Online. URL: <http://www.oxforddictionaries.com> [ODO]

Мунтян Л. В. Дефиниционный анализ как подготовительный этап концептуального анализа

Аннотация. Статья посвящена дефиниционному анализу как подготовительному этапу концептуального анализа вербализированных концептов. На примере лексемы WAR рассмотрено то, как дефиниционный анализ может быть первым этапом для формирования понятийной части концепта, его ядра и периферии.

Ключевые слова: концепт, дефиниционный анализ, концептуальный анализ, сема, вербализация.

Muntian L. Definitional analysis as an initial stage of conceptual analysis

Summary. The article is dedicated to definitional analysis as a necessary stage of conceptual analysis of verbalized concepts. Considering the example of lexeme WAR definitional analysis is scrutinized as the first step of forming the notional part of the concept, its core and periphery.

Key words: concept, definitional analysis, conceptual analysis, seme, verbalisation.